

Sygn. akt IV CSK 837/15

POSTANOWIENIE

Dnia 21 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Karol Weitz (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku L. R.
przy uczestnictwie R.[...]
o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 21 października 2016 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni
od postanowienia Sądu Okręgowego w O.
z dnia 20 sierpnia 2015 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w O. do ponownego rozpoznania.**

UZASADNIENIE

Wnioskodawczyni L. R. wniosła o zmianę prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w P. z dnia 26 kwietnia 2012 r., o stwierdzeniu nabycia spadku po swoim bracie S. G., zmarłym w dniu 16 kwietnia 2011. Na mocy tego postanowienia spadek na podstawie ustawy nabyły - każda w 1/3 części - trzy siostry zmarłego, tj. wnioskodawczyni, A. S. i R. P. Powołując się na znaleziony przez siebie własnoręczny testament zmarłego z dnia 6 listopada 2010 r. wnioskodawczyni wniosła o stwierdzenie, że ona nabyła spadek po zmarłym na mocy tego testamentu.

Postanowieniem z dnia 27 sierpnia 2013 r. Sąd Rejonowy w S. oddalił wniosek. Sąd stwierdził, że odnaleziony dokument w postaci listu zmarłego do wnioskodawczyni nie stanowi w ogóle testamentu, ponieważ nie zawiera rozrządzeń testamentowych, jego treść jest nieprecyzyjna i budzi szereg wątpliwości. Spadkodawca nie wskazał w nim w sposób wyraźny i niebudzący wątpliwości spadkobierców.

Na skutek apelacji wnioskodawczyni od postanowienia z dnia 27 sierpnia 2013 r. Sąd Okręgowy w O. uchylił je postanowieniem z dnia 6 maja 2014 r. i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji, wskazując, że należało najpierw dokonać otwarcia i ogłoszenia odnalezionego dokumentu jako testamentu, a następnie dokonywać jego oceny. Sąd Okręgowy wskazał ponadto, że po otwarciu i ogłoszeniu złożonego testamentu Sąd pierwszej instancji musi ocenić, czy zawarte w nim stwierdzenia są zapisem i czy powołują kogoś do całości majątku, a także rozważyć wezwanie do udziału w sprawie wskazanej w dokumencie osoby o imieniu E.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy ponownie oddalił wniosek postanowieniem z dnia 9 września 2014 r.

Sąd, dokonawszy otwarcia i ogłoszenia dokumentu przedstawionego przez wnioskodawczynię, podtrzymał pogląd, że nie jest to testament, powołując taką samą argumentację, jak przy pierwszym rozpoznawaniu sprawy. Kierując się taką oceną oddalił wnioski dowodowe wnioskodawczyni

o przesłuchanie powołanych przez nią świadków i jej samej na okoliczności dotyczące charakteru tego dokumentu, tego, że zawiera on ostatnią wolę zmarłego i że w kontaktach z wnioskodawczynią zwracał się on do niej „siostrą”. Uznał bowiem przeprowadzenie tych dowodów za zbędne.

Wnioskodawczyni wniosła apelację od postanowienia z dnia 9 września 2014 r. Zarzuciła w niej naruszenie prawa materialnego, tj. art. 948 § 1 i 2 k.c., błędną ocenę dokumentu sporządzonego przez zmarłego i błędne ustalenie, że nie stanowi on ważnego testamentu, jak również naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 217 § 2 i 3 oraz art. 386 § 6 k.p.c. przez bezpodstawne oddalenie wniosków dowodowych wnioskodawczyni z naruszeniem wskazań Sądu Okręgowego poczynionych w treści uzasadnienia postanowienia z dnia 6 maja 2014 r. Ponownie zgłosiła wnioski o dowodowe o przesłuchanie wskazanych przez nią świadków oraz jej samej jako wnioskodawczyni.

W toku postępowania apelacyjnego do udziału w sprawie jako uczestniczka wezwana została E. Z.

Sąd Okręgowy w Olsztynie oddalił wnioski dowodowe wnioskodawczyni zawarte w apelacji.

Odrzucił zarzut naruszenia art. 386 § 3 6 k.p.c. uznając, że w postanowieniu z dnia 6 maja 2014 r. nie znalazł się nakaz prowadzenia postępowania dowodowego zmierzającego do ustalenia rzeczywistej woli zmarłego.

Wskazał, że art. 948 k.c., dotyczący wykładni testamentu, ma zastosowanie w sytuacji, w której ma się do czynienia z testamentem. Jeśli Sąd Rejonowy uznał, że przedłożony dokument nie stanowi testamentu, to nie był obowiązany do stosowania art. 948 k.c. i dokonywania wykładni oświadczeń zawartych w tym dokumencie. Z tego powodu zbędne było też odwoływanie się do postępowania dowodowego w celu ustalenia woli zmarłego zawartej w tym dokumencie. Dlatego Sąd Okręgowy oceniał zarzuty naruszenia art. 217 § 2 i 3 k.p.c. jako bezzasadne.

Sąd Okręgowy podkreślił, że przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków nie było też zasadne celem ustalenia, czy przedłożony dokument jest testamentem. Okoliczność ta powinna wynikać z treści dokumentu. Nie może być ustalona przez

uzupełnienie oświadczenia woli zmarłego w drodze dowodu z zeznań świadków. Sąd podzielił pogląd Sądu pierwszej instancji, że z treści przedłożonego dokumentu nie wynika, aby zmarły S. G. wskazał w sposób wyraźny oraz niebudzący wątpliwości spadkobierców. Nie wskazał również wielkości udziałów w spadku, które miałyby przypadać osobom dziedziczącym. W tym zakresie dokument sporządzony przez niego nie może być uzupełniony zeznaniami świadków w sposób, który pozwoliłby uznać go za testament.

Sąd drugiej instancji zgodził się też ze stanowiskiem, że użyte w dokumencie przedłożonym przez wnioskodawczynię sformułowanie „siostrę” jednoznacznie nie wskazuje na nią, gdyż zmarły miał trzy siostry. Natomiast zwrot „Niech E. weźmie sobie, co będzie chciała. Oprócz długów nie mam nic.” nie daje podstaw do tego, aby jednoznacznie przyjąć, że wnioskodawczyni została ustanowiona spadkobiercą lub zapisobiercą. Zdanie to sugeruje, że osoba o imieniu E. mogłaby otrzymać jakąś korzyść, ale nie wnioskodawczyni. Z treści tego zdania nie wynika również określenie rodzaju lub zakresu korzyści, którą miała otrzymać wskazana osoba.

Z tych względów Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 20 sierpnia 2015 r. oddalił apelację wnioskodawczyni od postanowienia z dnia 9 września 2014 r. (pkt I) i orzekł, że wnioskodawczyni oraz uczestnicy postępowania ponoszą we własnym zakresie koszty postępowania (pkt II).

Wnioskodawczyni zaskarżyła postanowienie z dnia 20 sierpnia 2015 r. skargą kasacyjną w pkt I, tj. części, w której oddalono nim jej apelację od postanowienia z dnia 9 września 2014 r. Zarzuciła - w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) - naruszenie art. 65 § 1 w zw. z art. 941, art. 959, art. 968 § 1 i art. 982 w zw. z art. 948 oraz art. 926 § 2 k.c., a w ramach drugiej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) - naruszenie art. 386 § 6 w zw. z art. 13 § 2, art. 217 § 1 w zw. z art. 227 i art. 670, art. 380, art. 382, art. 391 § 1 i art. 13 § 2 oraz art. 278 § 1 w zw. z art. 217 § 1, art. 227, art. 232 zd. 2 i art. 670, art. 380, art. 382 i art. 391 § 1 oraz art. 13 § 2 k.p.c. Wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia w granicach zaskarżenia i postanowienia Sądu Rejonowego w S. z dnia 9 września 2014 r. i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w S. do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie

zaskarżonego postanowienia w granicach zaskarżenia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania względnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia w granicach zaskarżenia i postanowienia Sądu Rejonowego w S. z dnia 9 września 2014 r. i orzeczenie co do istoty sprawy przez zmianę prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w P. z dnia 26 kwietnia 2012 r. w sprawie I Ns .../11 oraz stwierdzenie, że spadek po S. G. na podstawie testamentu w całości nabyła wnioskodawczyni.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia art. 386 § 6 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. zmierza do wykazania, że Sąd drugiej instancji, wydając postanowienie z dnia 20 sierpnia 2015 r., nie wziął pod uwagę tego, iż Sąd pierwszej instancji ponownie rozpoznający sprawę nie uwzględnił zawartej w postanowieniu z dnia 6 maja 2014 r. oceny prawnej co do charakteru dokumentu przedłożonego przez wnioskodawczynię i nie zastosował się do wskazań co do dalszego postępowania zawartych w tym postanowieniu. Treść uzasadnienia postanowienia z dnia 6 maja 2014 r. nie daje podstaw co do tego, żeby uznać, iż Sąd drugiej instancji wydając to postanowienie przesądził, że dokument przedstawiony przez wnioskodawczynię jest testamentem. Sąd wskazał jedynie, że należy dokonać otwarcia i ogłoszenia każdego dokumentu, który przedstawia się jako rozporządzenie ostatniej woli, a dopiero potem oceniać, czy zawiera on powołanie do spadku określonej osoby lub osób. W uzasadnieniu postanowienia z dnia 6 maja 2014 r. nie znalazły się również bliżej sprecyzowane wskazania co do postępowania dowodowego, które miałby prowadzić Sąd pierwszej instancji ponownie rozpoznający sprawę, w tym co do tego, że Sąd ten miałby przeprowadzić konkretne dowody. Zarzut naruszenia art. 386 § 6 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. jest więc bezpodstawny.

Podnosząc zarzut naruszenia art. 217 § 1 w zw. z art. 227 i art. 670, art. 380, art. 382, art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. wnioskodawczyni zmierza do wykazania, że bez przeprowadzenia zgłoszonych przez nią dowodów, mających służyć ustaleniu okoliczności towarzyszących sporządzeniu przedstawionego przez nią dokumentu, niemożliwe było dokonanie wykładni oświadczenia woli zmarłego zawartego w tym dokumencie. Nie jest wprowadzić dopuszczalne uzupełnianie treści

oświadczenia woli spadkodawcy mającego uchodzić za testament w drodze ustaleń na podstawie innych dowodów, w tym osobowych (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2001 r., II CKN 543/00, OSNC 2002, nr 1, poz. 14; por. też art. 247 k.p.c.). Niemniej ocena, czy testator złożył oświadczenie woli będące testamentem, musi być wynikiem wykładni (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2008 r., IV CSK 490/07, niepubl.). O woli testowania może zaś świadczyć zarówno sama treść oświadczenia i użyte do jej wyrażenia sformułowania, jak i okoliczności złożenia tego oświadczenia (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1997 r., II CKN 542/97, OSNC 1998, nr 7-8, poz. 118).

Sąd pierwszej i drugiej instancji oddalając zgłoszone przez wnioskodawczynię wnioski dowodowe o przesłuchanie świadków oraz wnioskodawczyni nie uwzględniły tego, iż wnioski te zmierzały do ustalenia okoliczności zewnętrznych, towarzyszących sporządzeniu przez zmarłego dokumentu, który przedstawiła wnioskodawczyni (np. relacji spadkodawcy z osobami wymienionymi w tym dokumencie). Ich oddalenie spowodowało, że okoliczności te nie były przedmiotem ustaleń sądu i w rezultacie nie mogły być uwzględniane przy wykładni oświadczenia zmarłego znajdującego się w dokumencie, na który powołała się wnioskodawczyni. Przesądza to, że uzasadniony jest zarzut - mogącego mieć istotny wpływ na wynik sprawy - naruszenia przepisów art. 217 § 1, art. 227 i art. 670 w zw. art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c.

Nie ma powodu do rozważania zarzutu naruszenia art. 278 § 1 w zw. z art. 217 § 1, art. 227, art. 232 zd. 2 i art. 670, art. 380, art. 382 i art. 391 § 1 oraz art. 13 § 2 k.p.c.. Kwestia, czy potrzebna będzie opinia biegłego grafologa celem zbadania autentyczności dokumentu, na który powołuje się wnioskodawczyni, może nabrać znaczenia, gdyby w wyniku ustaleń faktycznych na podstawie dowodów zgłoszonych przez wnioskodawczynię okazało się, że w rachubę wchodzi taka jego ocena, iż jest on testamentem.

Wobec przyjętej oceny naruszeń przepisów postępowania skutkującej tym, że zaskarżone postanowienie podlegało uchyleniu, zbędne było rozpatrywanie zarzutów powołanych w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej.

Nie było podstaw do uchylenia postanowienia Sądu Rejonowego w S. z dnia 9 września 2014 r., gdyż nie zachodzi potrzeba przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (art. 386 § 4 k.p.c.). Sąd pierwszej instancji przeprowadził dowód z treści dokumentu, który przedstawiła wnioskodawczyni.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ i art. 13 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

kc

jw